

ANNA ZELLMMA

Zajęcia z wychowania do życia w rodzinie jako miejsce uczenia się przez odkrywanie i przeżywanie wartości

Od dawna lekcje wychowania do życia w rodzinie wzbudzają wiele emocji i kontrowersji¹. Wynika to nie tylko ze specyfiki tych zajęć czy też z założeń programowych, ale również z faktu, że w Polsce środowiska liberalne dążą do upowszechniania w szkołach wiedzy o życiu seksualnym podejmowanym bez odpowiedzialności i bez konsekwencji oraz promują antykoncepcję. Stąd też niebagatelne znaczenie ma zaangażowanie Ministerstwa Edukacji Narodowej w to, jakie podręczniki są dopuszczone do użytku nauczycieli i uczniów jako pomoc do zajęć wychowania do życia w rodzinie. Rzetelnie opracowane materiały edukacyjne, w których zwraca się uwagę na seksualność w kontekście odpowiedzialnej miłości, małżeństwa i rodziny oraz promuje hierarchię wartości, na której czele stoi człowiek i jego godność, stanowią niezbędną pomoc dla nauczycieli wychowania do życia w rodzinie. Służą bowiem holistycznie ujmowanej edukacji, a zwłaszcza uczeniu się przez odkrywanie i przeżywanie wartości. Ten rodzaj aktywności dydaktyczno-wychowawczej zasługuje na szczególną uwagę w czasie zajęć z wychowania do życia w rodzinie. Może bowiem przyczynić się do internalizacji wartości i kierowania się nimi w życiu.

W związku z powyższym analizy podjęte w niniejszym opracowaniu zmierzają do ukazania zajęć z wychowania do życia w rodzinie jako miejsca uczenia

Anna ZELLMMA – prof. dr. hab., kierownik Katedry Teologii Pastoralnej i Katechetki Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, e-mail: anna.zellma@uwm.edu.pl

¹ Zob. np. doniesienia prasowe i internetowe.

się przez odkrywanie i przeżywanie wartości. Wymaga to najpierw doprecyzowania terminów kluczowych dla podjętej problematyki. Do nich zalicza się: „uczenie się przez odkrywanie i przeżywanie wartości” oraz „zajęcia z wychowania do życia w rodzinie”. W tym kontekście zwróci się uwagę na to, jak zagadnienie uczenia się przez odkrywanie i przeżywanie wartości postrzegają twórcy, podpisanej 14 lutego 2017 roku, podstawy programowej kształcenia ogólnego, w której zaplanowano zajęcia z wychowania do życia w rodzinie². Dokument ten stanowi punkt odniesienia w aktywności dydaktyczno-wychowawczej nauczyciela. Służy też autorom programów, podręczników i pomocy dydaktycznych w projektowaniu pakietów edukacyjnych. Obok kwestii merytorycznych poniżej ukazane zostaną rozwiązania dydaktyczno-wychowawcze, wspomagające uczenie się przez odkrywanie i przeżywanie wartości w czasie zajęć z wychowania do życia w rodzinie. W uwagach końcowych wskaże się na kwestie, które winny stać się przedmiotem zainteresowania ekspertów i nauczycieli.

1. Ustalenia terminologiczne

W literaturze przedmiotu można odnaleźć liczne analizy poświęcone uczeniu się przez odkrywanie i przeżywanie wartości³. Wynika to m.in. z faktu, że ten rodzaj aktywności zajmuje ważne miejsce w koncepcji kształcenia wielostronnego⁴. Wspomniany sposób uczenia się dydaktycy wiążą głównie z aktywnym zaangażowaniem uczniów w proces rozwiązywania problemów przy jednoczesnym pobudzaniu sfery emocjonalnej⁵. Towarzyszy temu m.in.: (1) organizowanie sytuacji problemowej i wywoływanie pozytywnych emocji; (2) kierowanie myśleniem i działaniem uczniów oraz systematyzowaniem i utrwalaniem wiedzy zdobytej podczas rozwiązywania problemów; (3) kojarzenie przeżyć z odkrywanymi przez uczniów treściami; (4) uczuciowe utożsamia-

² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej. Załącznik nr 2. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej. Dz.U. RP z 2017, poz. 356.

³ Zob. np. F. Bereźnicki: *Dydaktyka kształcenia ogólnego*. Kraków 2001; W. Okoń: *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*. Warszawa 1998; M. Śnieżyński: *Dialog edukacyjny*. Kraków 2001; U. Szuścik: *Edukacja plastyczna – rozważania o wychowaniu ku sztuce*. „Wartości w Muzyce” 4: 2012 s. 398–405; W. Zaczynski: *Uczenie się przez przeżywanie. Rzecz o teorii wielostronnego kształcenia*. Warszawa 1990.

⁴ Zob. np. E. Miterka: *Teoria wielostronnego kształcenia osobowości podstawą sytuacji edukacyjnych z informatyki w gimnazjum*. „Roczniki Pedagogiczne” T. 7: 2015 nr 2 s. 23–38.

⁵ Zob. np. F. Bereźnicki: dz. cyt. s. 214–219; W. Okoń: dz. cyt. s. 200–204.

nie się uczniów z daną osobą i współodczuwanie sytuacji, w jakiej znalazła się ta osoba; (5) organizowanie sytuacji, które służą zastosowaniu zdobytej wiedzy przez uczniów⁶. Właściwie organizowane uczenie się przez odkrywanie i przeżywanie wartości (np. w czasie zajęć lekcyjnych) sprzyja rozwijaniu zdolności do twórczego myślenia oraz kompetencji społecznych. Dostarcza radości i wzruszeń, rozwija empatię, uczy współpracy i współdziałania w grupie oraz pozwala odkrywać autentyczne wartości takie, jak np.: prawda, dobro, piękno⁷. Słusznie zatem dydaktycy twierdzą, że uczenie się przez odkrywanie i przeżywanie wartości ma charakter interaktywny⁸. Angażuje bowiem wszystkich uczestników i zaspokaja ich podstawowe potrzeby. Wymiana i konfrontacja wiedzy na drodze dialogu, współpracy i współdziałania w grupie decyduje o trwałym zapamiętaniu i właściwym zrozumieniu wiadomości oraz prawidłowym rozpoznawaniu i internalizowaniu wartości moralnych i społecznych⁹. Odgrywa też ważną rolę w rozwoju uczuciowym człowieka i kształtowaniu postaw społecznych¹⁰. W praktyce uczenie się przez odkrywanie i przeżywanie wartości wymaga łączenia doznań emocjonalnych z poszukiwaniami intelektualnymi (np. rozwiązywaniem problemów). Szczególnie istotne jest tu wywoływanie u uczniów (w toku rozwiązywania problemów) przeżyć emocjonalnych i stwarzanie okazji do osobistego odniesienia wobec określonych wartości. Działaniom tym towarzyszy aktywność intelektualno-poznawcza. Dzięki aktywności emocjonalno-wolucjonalnej uczniowie mogą lepiej poznawać i ocenić rzeczywistość. Sam proces wartościowania sprzyja rozwijaniu samodzielności myślenia i nabywaniu umiejętności kierowania własnym życiem¹¹.

Z perspektywy problematyki podjętej w niniejszym opracowaniu kluczowe wydaje się również doprecyzowanie terminu „zajęcia z wychowania do życia w rodzinie”. Jak wynika z dokumentów oświatowych, termin ten wskazuje na zajęcia adresowane do uczniów klas V–VI szkoły podstawowej, I–III gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych. Wraz z wdrażaną stopniowo (od roku szkolnego 2017/2018) reformą oświaty zajęcia wychowania do życia w rodzinie będą również realizowane w klasach VII i VIII szkoły podstawowej¹², czyli

⁶ M. Śnieżyński: dz. cyt. s. 131–144.

⁷ Tamże.

⁸ Zob. np. F. Bereźnicki: dz. cyt. s. 214–219; M. Śnieżyński: dz. cyt. s. 131–144; por. Z. Łęski: *Transakcje nauczyciel – uczeń w wybranych teoriach dydaktycznych*. „Edukacyjna Analiza Transakcyjna” 1: 2012 s. 49–63.

⁹ Zob. W. Okoń: dz. cyt. s. 202–204.

¹⁰ Zob. M. Śnieżyński: dz. cyt. s. 138–140.

¹¹ Tamże.

¹² *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 sierpnia 2009 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o war-*

na II etapie edukacyjnym. W każdej klasie zaplanowano po 14 godzin, w tym po 5 godzin z podziałem na grupy dziewcząt i chłopców¹³. Zajęcia z wychowania do życia w rodzinie mają charakter nadobowiązkowy. Nie uczestniczą w nich ci uczniowie niepełnoletni, których rodzice zgłoszą dyrektorowi szkoły sprzeciw w formie pisemnej co do udziału dzieci w zajęciach, oraz ci uczniowie pełnoletni, którzy sami zgłoszą dyrektorowi w formie pisemnej sprzeciw wobec udziału w zajęciach¹⁴. Nauczyciel wychowania do życia w rodzinie zobowiązany jest do zorganizowania wraz z wychowawcą klasy spotkania informacyjnego adresowanego do rodziców uczniów niepełnoletnich oraz uczniów pełnoletnich, podczas którego przedstawia program nauczania, podręczniki szkolne, materiały edukacyjne i środki dydaktyczne, z których planuje korzystać w ramach zajęć z wychowania do życia w rodzinie¹⁵. Co ważne, jak dotąd reforma systemu edukacji nie wpłynęła na zmianę sposobu organizowania zajęć z wychowania do życia w rodzinie. *Novum* stanowi jedynie podstawa programowa kształcenia ogólnego, w której opisano zakładane cele, treści i sposoby realizacji wyżej wymienionych zajęć¹⁶. To właśnie bogactwo założeń programowych wychowania do życia w rodzinie odgrywa znaczącą rolę w planowaniu i realizacji uczenia się przez odkrywanie i przeżywanie wartości.

II. Założenia programowe wychowania do życia w rodzinie

Ze względu na problematykę określoną w tytule niniejszego opracowania w sposób szczególny interesują nas założenia programowe wychowania do życia w rodzinie, które bezpośrednio lub pośrednio dotyczą uczenia się przez odkrywanie i przeżywanie wartości. Analizując nową podstawę programową zajęć

tości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego. Dz.U. RP z 2009 nr 131 poz. 1079.

¹³ Tamże; zob. także: A. R u m i k: *Wychowanie do życia w rodzinie bez zmian.* <https://www.experto24.pl/oswiata/ksztalcenie-I-wychowywanie/wychowanie-do-zycia-w-rodzinie-bez-zmian.html#.WP9czdykLIU> [dostęp: 10.03.2017].

¹⁴ Tamże; *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 sierpnia 2009 r. zmieniające rozporządzenia w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego* poz. 1079.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Zob. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej.* Załącznik nr 2. *Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej* poz. 356.

z wychowania do życia w rodzinie, można zauważyć, że zgodnie z założeniami opisanymi w tych dokumentach uczniowie mają być aktywnym podmiotem w procesie rozpoznawania indywidualnej i społecznej wartości rodziny¹⁷. Nauczyciele zostają bowiem zobowiązani do wielostronnego aktywizowania uczestników zajęć z wychowania do życia w rodzinie w procesie zdobywania wiedzy o różnych aspektach osobistego rozwoju czy też życia w małżeństwie i rodzinie oraz kształtowania umiejętności i postaw społecznych¹⁸. Realizacja tego zadania dokonuje się m.in. poprzez wspieranie uczniów w odkrywaniu wartości rodziny w życiu osobistym człowieka oraz ukazywanie pozytywnych wzorców życia w małżeństwie i rodzinie¹⁹. Z tym wiąże się prezentowanie wartości macierzyństwa i ojcostwa. Niemniej istotna jest pomoc w rozpoznawaniu zadań rodziny w społeczeństwie oraz nabywaniu umiejętności okazywania szacunku samemu sobie i innym osobom w rodzinie (np. rodzicom, dziadkom, krewnym). W tym kontekście słusznie zwraca się uwagę na wspieranie uczniów w odkrywaniu wartości, które służą rozwojowi osoby²⁰. Realizacja tego celu nie jest możliwa bez stwarzania uczniom okazji nie tylko do poznawania, analizowania i internalizacji wartości, ale także do nabywania umiejętności rozwiązywania problemów zgodnie z uznawanymi wartościami. Dokonuje się to między innymi przez odkrywanie norm życia społecznego oraz przeżywanie i interioryzację takich wartości, jak np.: miłość, przyjaźń, życie rodzinne, prawo do życia od poczęcia do naturalnej śmierci, szlachetność, męstwo, życzliwość²¹.

Również pomoc, jakiej nauczyciel ma udzielać uczestnikom zajęć z wychowania do życia w rodzinie w przygotowaniu się do zrozumienia i akceptacji własnej płciowości i przemian okresu dojrzewania oraz pokonywania trudności okresu dorastania, nie ogranicza się tylko do przekazywania wiedzy o wartości ludzkiej seksualności, własnej intymności, nietykalności seksualnej, szacunku dla ciała innej osoby, lecz wymaga angażowania uczniów w rozwiązywanie problemów, ukazywania wzorców właściwego postępowania, wzbudzania pozytywnych emocji i motywowania do odpowiedzialnego kierowania własnym rozwojem. Z tak określonymi założeniami dydaktyczno-wychowawczymi wiąże się również uzdalnianie uczniów do korzystania z systemu poradnictwa dla dzieci i młodzieży²². Działaniom tym winny towarzyszyć różnego rodzaju debaty na temat małżeństwa i rodziny, ludzkiej płciowości i seksualności, prawa każdego człowieka do obrony własnej intymności i nietykalności seksualnej.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Tamże.

²⁰ Tamże.

²¹ Tamże.

²² Tamże.

Jednocześnie nauczyciel wychowania do życia w rodzinie ma stwarzać sytuacje edukacyjne, dzięki którym uczniowie będą stopniowo wdrażani do samowychowania zgodnie z uznawanymi normami i wartościami, właściwego rozpoznawania, analizowania i wyrażania uczuć oraz rozwiązywania problemów typowych dla okresu dorastania. Dopełnieniem tak określonych działań są treści dotyczące odpowiedzialnego, selektywnego korzystania ze środków przekazu (np. Internetu). Odpowiednia wiedza na ten temat spełnia bowiem ważną funkcję w obronie przed destrukcyjnym oddziaływaniem środków przekazu. Służy też kształtowaniu umiejętności i postaw społecznych²³.

Wyżej opisana propozycja celów i treści zajęć z wychowania do życia w rodzinie, jaką można znaleźć w podstawie programowej kształcenia ogólnego, stwarza wielorakie możliwości uczenia się przez odkrywanie i przeżywanie wartości. Pozwala uczniom nie tylko poznać zagadnienia dotyczące różnych aspektów indywidualnego i społecznego rozwoju osoby, ludzkiej płciowości i seksualności oraz małżeństwa i rodziny, ale także rozwijać zdolności samodzielnego myślenia, rozpoznawania własnych emocji i wyrażania ich w sposób dojrzały. Sprzyja też odkrywaniu takich wartości, jak np.: miłość, dobro, prawda, odpowiedzialność, wierność, przyjaźń, rodzina, szacunek, mądrość, samodyscyplina, wytrwałość. Wspomaga proces kształtowania przekonań i postaw niezbędnych w dorosłym życiu. W praktyce wymaga jednak zastosowania odpowiednich sposobów realizacji zajęć z wychowania do życia w rodzinie.

III. Wskazania dydaktyczno-wychowawcze

Mając na uwadze powyższe cele i treści zajęć z wychowania do życia w rodzinie, szczególną uwagę należy zwrócić na wspieranie uczniów w dostrzeganiu problemów, ich formułowaniu i poszukiwaniu na nie odpowiedzi oraz „stwarzanie takich sytuacji [...], w których ma miejsce wywołanie przeżyć emocjonalnych [...] – pod wpływem odpowiednio eksponowanych wartości, zamkniętych w dziele literackim, sztuce teatralnej, filmie, obrazie, rzeźbie, dziele architektury, utworze muzycznym lub czynie ludzkim [...]”²⁴. Punktem wyjścia warto też uczynić określoną sytuację problemową (zaczerpniętą z życia), w której rozwiązywanie nauczyciel wychowania do życia w rodzinie angażuje uczniów, pobudzając ich aktywność nie tylko intelektualną, ale również emocjonalno-wolitywną. Odkrywane wartości mogą stanowić kryterium oceny problemów dotyczących rozwoju indywidualnego i społecznego, okresu dojrzewania, rodziny, seksualności, płodności oraz życia jako fundamentalnej wartości. Motywu-

²³ Tamże.

²⁴ W. Okoń: dz. cyt. s. 203.

ją do dokonywania odpowiedzialnych wyborów i odpowiedzialnego działania. Uczuciowe zaangażowanie odgrywa ważną rolę w kształtowaniu się osobistego stosunku uczniów do określonych wartości, które są odkrywane podczas zajęć z wychowania do życia w rodzinie. Wzmacnia też proces kształtowania właściwych postaw wobec małżeństwa i rodziny oraz aktywności seksualnej. Co więcej, motywuje do aktywnego udziału w zajęciach, które mają na celu nabywanie umiejętności rozwiązywania konfliktów oraz radzenia sobie ze stresem i presją grupy²⁵.

Wyżej opisane ogólne wskazania dydaktyczno-wychowawcze wymagają uszczegółowienia. Na uwagę zasługuje najpierw eksponowanie wartości i czynów, które pobudzają uczestników zajęć z wychowania do życia w rodzinie do stawiania problemów i ich rozwiązywania czy też do dyskusji oraz dostarczają treści, które można zaprezentować za pomocą dramy, inscenizacji, projektu edukacyjnego. Zwykle ma to miejsce w głównej (zasadniczej) części lekcji. Zawsze jednak należy przygotować uczniów do odkrywania i przeżywania eksponowanych wartości, czyli ukierunkować ich uwagę na kwestie, które pozwalają lepiej zrozumieć daną sytuację czy też właściwie ocenić postępowanie bohaterów filmu lub opowiadania oraz wartościować podejmowane przez nauczyciela zagadnienia. Eksponowanie wartości, niezależnie od tego, w jaki sposób są one prezentowane (np. za pomocą utworu literackiego, filmu edukacyjnego, opowiadania, przywołania sytuacji z życia, odwołania do doświadczenia uczniów), wymaga odpowiedniego prowadzenia dialogu, który ułatwi zrozumienie podejmowanych zagadnień, wzbudzi pozytywne emocje, zmotywuje uczniów do refleksji, interioryzacji wartości i zmiany zachowania lub wzmocni osobiste przekonania i dotychczasowe społecznie pożądane postępowanie²⁶.

Eksponowanie wartości w czasie zajęć z wychowania do życia w rodzinie nie może ograniczać się wyłącznie do ilustrowania (np. za pomocą filmu edukacyjnego, tekstu literackiego, opowiadania, opisu) wydarzeń i sposobów postępowania, ale wymaga zwrócenia uwagi uczniów na przeżycia, emocje, uczucia bohaterów (np. rodziców, dorastających dzieci)²⁷. Znacząca wydaje się tu analiza zachowania osób w konkretnych sytuacjach (np. w czasie Marszów dla Ży-

²⁵ Por. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej. Załącznik nr 2. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej* poz. 356.

²⁶ M. Ś n i e ż y Ń s k i: dz. cyt. s. 138–144, 149–152.

²⁷ Tamże.

cia i Rodziny, podejmowania ryzykownych zachowań seksualnych, uzależnienia od pornografii, negacji trwałości małżeństwa, promocji permissywizmu i relatywizmu w odniesieniu do seksualności, troski o osoby chore, niepełnosprawne i umierające) oraz towarzyszące im przeżycia i dylematy moralne. W tym kontekście warto pobudzić uczniów do refleksji nad własnym życiem oraz do wyrażania własnych odczuć, opinii, poglądów i oceny²⁸. W eksponowanych losach bohaterów literackich lub filmowych czy też w przykładach zaczerpniętych z życia uczniowie mogą odkrywać wartości istotne dla ich życia oraz inspiracje do poszukiwania odpowiedzi na problemy egzystencjalne, a przez to poznać i zrozumieć siebie samych. Analiza przeżyć bohaterów literackich lub filmowych pomaga lepiej rozumieć i akceptować innych, skłania do refleksji nad własnym postępowaniem i oceny własnych czynów. Pozwala też stopniowo rozpoznawać normy etyczne regulujące społeczne zachowanie uczniów²⁹. Dzieje się tak dlatego, że rzeczywistość opisana w tekstach literackich lub prezentowana w fabule filmowej nawiązuje do rzeczywistości realnej. Często ukazuje losy osób w konkretnych sytuacjach czy też dylematy moralne, jakie towarzyszą ludziom na poszczególnych etapach rozwoju. Percepcja określonych treści dotyczących małżeństwa i rodziny, ochrony i obrony życia, indywidualnego rozwoju, ludzkiej płciowości i seksualności, współczesnych zagrożeń w Internecie, a zwłaszcza odkrywanie wartości z tym związanych i ich internalizacja warunkowana jest w znacznym stopniu emocjami, jakie rodzą się w uczniach podczas prezentowania i analizowania sytuacji. Niemniej istotną funkcję spełnia też zdolność uczniów do nawiązania uczuciowego kontaktu z postrzeganą lub odczytywaną rzeczywistością³⁰. Co ważne, w sytuacji gdy eksponowane wartości, które dotąd były obojętne dla uczestników zajęć z wychowania do życia w rodzinie, rodzą pozytywne przeżycia emocjonalne, może nastąpić wytworzenie pozytywnego, osobistego odniesienia do nich polegającego na uznaniu, że są one słuszne i dobre³¹. Uczniowie, doświadczając różnorodnych uczuć społeczno-moralnych (np. podziwu dla dobrych, heroicznych czynów lekarzy, którzy bronią życia od porażenia do naturalnej śmierci, współczucia dla osób niepełnosprawnych, podziwu dla tych, którzy z radością troszczą się o dziecko niepełnosprawne w rodzinie, satysfakcji z bezinteresownej pomocy osobom starszym) oraz poznawczych (np. radości z rozwiązania trudnego problemu) i związanych z praktyczną działalnością (np. uczucia zadowolenia z zaangażowania się w promocję wartości czystości przedmałżeńskiej), są skłonni do zastanowienia się nad sobą. Potrafią też opanować własne uczucia, empatycznie słuchać, być asertywni i odpowiedzial-

²⁸ Tamże; W. Okoń: dz. cyt. s. 202–204.

²⁹ Tamże.

³⁰ M. Śnieżyński: dz. cyt. s. 138–144.

³¹ Tamże.

nie współpracować w zespole. Pozytywne uczucia i emocje, jakich uczniowie doświadczają w czasie uczenia się przez odkrywanie i przeżywanie wartości, zwiększają intensywność przeżyć, rodzą niezgodę na zło, rozwijają wrażliwość na osoby potrzebujące pomocy, motywują do wyboru dobra i kierowania się w życiu autentycznymi wartościami³². Aby mogło to mieć miejsce, nauczyciel wychowania do życia w rodzinie powinien tak pobudzać aktywność uczniów, aby zostały sformułowane wnioski praktyczne dotyczące postaw uczniów. Sprzyja temu ostatnie ogniwo zajęć, w toku którego ma miejsce podsumowanie i kierowanie uogólnieniem wraz z wyraźnym wskazaniem na możliwości kierowania się odkrytymi wartościami w codziennym życiu³³.

Niewątpliwie w poszczególnych ogniwach uczenia się przez odkrywanie i przeżywanie wartości w toku zajęć z wychowania do życia w rodzinie pomocne mogą okazać się metody i techniki wielostronnie aktywizujące uczniów, jak też środki dydaktyczne, które służą odkrywaniu i przeżywaniu wartości. Wśród wielu propozycji metodycznych na uwagę zasługują techniki dramatyczne (np. drama, socjodrama, odgrywanie ról), metoda przypadków, metoda sytuacyjna, projekcja filmu połączona z rozmową kierowaną lub dyskusją, projekcja prezentacji multimedialnej połączona z dyskusją, malowanie opowiadania, tworzenie własnego tekstu literackiego, klasyczna metoda problemowa połączona z ekspozycją lub pokazem³⁴. Wymienione metody i techniki służą nauczycielom wychowania do życia w rodzinie w aktywizacji uczniów podczas zajęć. Umożliwiają właściwą realizację uczenia się przez odkrywanie i przeżywanie wartości.

IV. Uwagi końcowe

Podjęte w niniejszym opracowaniu zagadnienia nie wyczerpują wszystkich kwestii uczenia się przez odkrywanie i przeżywanie wartości w czasie zajęć z wychowania do życia w rodzinie. Stanowią jedynie przyczynek do dalszych badań i debat. Wskazują na potrzebę dowartościowania uczenia się przez odkrywanie i przeżywanie wartości tak w teorii, jak i w praktyce wychowania do życia w rodzinie. Ten rodzaj aktywności uczniów wspomaga internalizację wartości oraz kształtowanie postaw społecznych i prorodzinnych. Omawianego w niniejszym artykule sposobu uczenia się nie można traktować jako wyłącznej lub dominującej aktywności uczniów. Przeciwnie, trzeba dostrzegać jej ważną, ale wspomagającą rolę w realizacji założeń programowych, a zwłaszcza

³² Tamże.

³³ Tamże. Por. F. Bereźnicki: dz. cyt. s. 219.

³⁴ Szerzej o tym zob. np. C. Kupisiewicz: *Dydaktyka ogólna*. Warszawa 2000 s. 136 i nn.; W. Okoń: dz. cyt. s. 261–270; J.P. Sawiński: *Sposoby aktywizowania uczniów w szkole XXI wieku. Pytania, refleksje, dobre rady*. Warszawa 2014.

w dążeniu do efektywnego wspierania uczniów w zdobywaniu rzetelnej wiedzy i kształtowaniu postaw społecznych.

Z uwagi na integralne powiązanie uczenia się przez odkrywanie i przeżywanie wartości z doświadczeniami młodzieży oraz ze współczesnymi problemami, które dotyczą ludzkiej płciowości i seksualności, życia, kontaktów interpersonalnych, więzi międzyludzkich, małżeństwa i rodziny, trzeba mieć na uwadze zarówno uczniów, jak też podejmowane zagadnienia i sposób ich prezentowania. Jak dotąd brakuje szczegółowych analizy czy też debat prowadzonych przez ekspertów i pedagogów na temat organizacji – w ramach zajęć z wychowania do życia w rodzinie – tego sposobu uczenia się. Rodzi się zatem potrzeba podjęcia tego zadania nie tylko przez dydaktyków, ale również praktyków – nauczycieli. Wspólne zaangażowanie na rzecz doskonalenia zajęć z wychowania do życia w rodzinie może przyczynić się do wypracowania nowych rozwiązań metodycznych.

Biorąc pod uwagę zmiany zachodzące w strukturze polskiej edukacji i związane z tym sukcesywne wprowadzanie nowych podstaw programowych kształcenia ogólnego, znaczące wydaje się zaangażowanie nauczycieli w tworzenie nowych programów, podręczników i materiałów edukacyjnych, w których do wartościowane zostanie uczenie się przez odkrywanie i przeżywanie wartości. Sprzyjać temu mogą m.in. propozycje zajęć z zastosowaniem nowych technologii (np. Internetu, komputera, projektora multimedialnego, aplikacji na narzędzia mobilne) w połączeniu z tradycyjnymi metodami, technikami i środkami dydaktycznymi³⁵. Konieczna staje się tu współpraca nauczycieli z ekspertami oraz promocja dobrych praktyk edukacyjnych.

Bibliografia

- Bereźnicki F.: *Dydaktyka kształcenia ogólnego*. Kraków 2001.
- Kupisiewicz C.: *Dydaktyka ogólna*. Warszawa 2000.
- Łęski Z.: *Transakcje nauczyciel – uczeń w wybranych teoriach dydaktycznych*. „Edukacyjna Analiza Transakcyjna” 2012 nr 1 s. 49–63.
- Ministerstwo Edukacji Narodowej. *Nowy pakiet materiałów dla nauczycieli WDŻ*. <https://men.gov.pl/ministerstwo/informacje/nowy-pakiet-materialow-dla-nauczycieli-wdz.html> [dostęp: 10.04.2017].
- Miterka E.: *Teoria wielostronnego kształcenia osobowości podstawą sytuacji edukacyjnych z informatyki w gimnazjum*. „Roczniki Pedagogiczne” T. 7: 2015 nr 2 s. 23–38.
- Okoń W.: *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*. Warszawa 1998.

³⁵ Zob. i por. pakiet materiałów dla nauczycieli wychowania do życia w rodzinie przygotowane przez Ośrodek Rozwoju Edukacji na zlecenie Ministerstwa Edukacji Narodowej: Ministerstwo Edukacji Narodowej: *Nowy pakiet materiałów dla nauczycieli WDŻ*. <https://men.gov.pl/ministerstwo/informacje/nowy-pakiet-materialow-dla-nauczycieli-wdz.html> [dostęp: 10.04.2017].

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 sierpnia 2009 r. zmieniające rozporządzenia w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego. Dz. U. z 2009 nr 131 poz. 1079.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej. Załącznik nr 2. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej. Dz. U. RP z 2017, poz. 356.

Rumik A.: *Wychowanie do życia w rodzinie bez zmian*. <https://www.experto24.pl/oswiata/ksztalcenie-I-wychowywanie/wychowanie-do-zycia-w-rodzinie-bez-zmian.html#WP9czdykLIU> [dostęp: 10.03.2017].

Sawiński J.P.: *Sposoby aktywizowania uczniów w szkole XXI wieku. Pytania, refleksje, dobre rady*. Warszawa 2014.

Szuścik U.: *Edukacja plastyczna – rozważania o wychowaniu ku sztuce*. „Wartości w Muzyce” 2012 nr 4 s. 398–405.

Śnieżyński M.: *Dialog edukacyjny*. Kraków 2001.

Zaczyński W.: *Uczenie się przez przeżywanie. Rzecz o teorii wielostronnego kształcenia*. Warszawa 1990.

STRESZCZENIE

Zajęcia z wychowania do życia w rodzinie jako miejsce uczenia się przez odkrywanie i przeżywanie wartości

Wychowanie do życia w rodzinie prowadzone w polskiej szkole wymaga odpowiedniej organizacji zajęć, w której ma miejsce wielostronne aktywizowanie uczniów. Niezwykle istotne jest uczenie się przez odkrywanie i przeżywanie wartości. Aktywizuje ono uczestników zajęć z wychowania do życia w rodzinie, a przez to pozwala rzetelnie realizować założenia programowe, które odnoszą się nie tylko do przekazywania wiadomości, ale również do kształtowania umiejętności i postaw społecznych. Może też przyczynić się do internalizacji wartości i kierowania się nimi w życiu. Odpowiednio postawione problemy aktywizują uczniów w procesie ich rozwiązywania. Motywują do aktywnego udziału w dyskusji na temat wartości małżeństwa i rodziny. Pozwalają eksponować uniwersalne wartości oraz pobudzać uczniów do twórczego myślenia i formułowania wniosków dotyczących własnych postaw wobec małżeństwa i rodziny.

Organizacja uczenia się przez odkrywanie i przeżywanie wartości w czasie zajęć z wychowania do życia w rodzinie wymaga zastosowania odpowiednich rozwiązań metodycznych i środków dydaktycznych. Pomocne mogą okazać się tu krótkie filmy edukacyjne, inscenizacje i odmiany dramy (np. socjodrama). Dostarczają one różnych emocji oraz stają się podstawą do prowadzenia dyskusji i wartościowania na temat małżeństwa i rodziny.

Słowa kluczowe: pedagogika, wychowanie do życia w rodzinie, szkoła, wartości, aktywizowanie

SUMMARY
Family Life Education as a Tool
for Learning Through Discovering and Experiencing Values

Family life education delivered by Polish schools requires well-organised classes to make pupils more multilaterally active. Of particular importance is learning through discovering and experiencing values as it activates pupils, thus allowing to properly implement that part of the curriculum which refers not only to communicating the message, but also to developing skills and social attitudes. It may also contribute to internalising values and upholding them in everyday life. Correctly presented issues encourage pupils to resolve them. Such issues foster active participation in discussions on the value of marriage and family. They show the universal values and stimulate pupils to think creatively and arrive at conclusions about their own attitude towards marriage and family.

Learning through discovering and experiencing values during family life education classes requires appropriate methodologies and teaching methods. Teaching aids such as short educational videos, plays and varieties of drama, e.g. sociodrama can prove beneficial, as they evoke various emotions and lead to discussions on the valuation of marriage and family.

Keywords: pedagogy, family life education, school, values, active